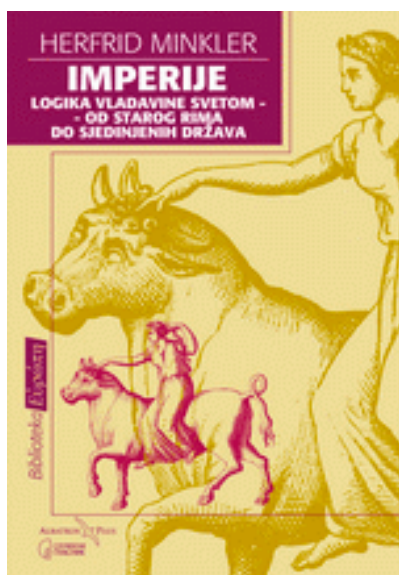

УДК 327.2(049.3)

*Душан Достанић**Институт за политичке студије, Београд***ИМПЕРИЈЕ – ЛОГИКА
ВЛАДАВИНЕ СВЕТОМ
– ОД СТАРОГ РИМА ДО
СЈЕДИЊЕНИХ ДРЖАВА**

Приказ књиге: Херфрид Минклер, Империје – логика владавине светом – од старог Рима до Сједињених Држава, Службени гласник, Albatros plus, Београд, 2009, 260. стр.

Феномен империје представља актуелну тему проучавања. Након распада Совјетског Савеза у свету је остала само једна супер-сила. Супротно свим прогнозама краја доба империја, САД себе виде као нову империју. Тако се све више го-

вори о америчкој империји, али и америчком империјализму. Ово је разлог због кога је књига Херфрида Минклера (Herfried Munkler), професора политичке теорије на Универзитету Хумболт у Берлину изузетно значајна и актуелна.

Основна теза коју Минклер излаже још у наслову своје књиге је да империје подлежу посебној логици постојања и поступања што их одваја од света држава које нису империје. Империја у складу са својом логиком поступа у међународним односима и захтева посебан међународни поредак. Аутор свом предмету проучавања прилази неоптерећен вредносно-нормативним ставовима. Империје за њега нису по себи добре нити лоше него се признаје чињеница њиховог постојања и захтева дескриптивно-аналитички поглед на императиве понашања империја. У том смислу, Минклер се више пута критички осврће на теорије империјализма, којима замера да нису у стању да објасне логику империја. Аутор се на почетку бави карактеристикама империје. Тако он дефинише свој предмет проучавања тиме што одваја империје од држава и хегемонија, успостављајући јасне критеријуме по којима империје одвајају од онога што назива великим државама. Та два критеријума су просторни и временски. Такође у логику им-

перије спада и њена потреба за мешањем у унутрашње ствари других држава. Ове потребе се империја не може одрећи, а да не престане бити империјом.

Да би објаснио логику империје, аутор се бави животописом империја од њиховог настанка, њихових императива и стратегије одржања до њихове пропасти. Тако Минкер тврди да империје не настају намерно, посредством неке политички или економски мотивисане воље за империјом. Будући да таква воља не постоји, то значи да империје настају случајно односно у мешавини великог броја појединачних одлука. Такође, за настајање империја, битну улогу игра однос између центра и периферије империје. Другим речима, све одлуке везане за настанак империје не доносе се само у центру, него су често последица деловања периферије. „Бројне одлуке које за империју имају егзистенцијалан значај доносе се на рубним деловима, односно доносе их личности и групе који потичу са периферије и чије је политичко опажање прожето периферијом.“ (стр. 41) Штавише, може се рећи да су од империја и империјалне политике корист често пута извлачиле периферија и мањинске или маргиналне групе. По Минклеру, за настанак империје веза центар – периферија је од посебне важности, јер нестабилност поретка на периферији

очекује империјално понашање центра у циљу стабилизације. Такође, за настанак империја од велике важности је и питање престижа. Империја су тако у сталној трци за утицај и моћ. Минклер подвлачи да у рађању империје велику важност има географски положај. Већу шансу да постану империје имају оне државе које се налазе ван великих раскрсница. Из свог рубног положаја оне извлаче предност коју Минклер назива „временски суверенитет“. Ово значи да државе у рубним областима имају могућност да саме одређују ритам догађаја односно поседују контролу над временским током. Дакле, рубни положај подстиче изградњу империје, а када се једном успостави империја периферија и центар мењају места.

Након питања како настају империје аутор се бави питањем како изгледа међународни поредак који империја успоставља. Тако Минклер супротставља империјални и хегемонски поредак. Важна карактеристика империјалног простора је да у њему влада мир, док хегемонски простор подразумева ратоборност. Империјални рат тако руши и поредак док у се, оквиру хегемонског простора, поредак признаје и у рату. Империје и хегемоније разликују се, према томе, и кроз другачију функцију рата. Ипак основна разлика је у нивоу друштвено-

економског развоја и политичке снаге. Империја поседује много више моћи него што поседује хегемон, и у стању је да увећава своју моћ деловањем центра. Дакле, о империјама се говори „онда када разлика у моћи између централне силе и осталих припадника тог политичког поретка, постане тако велика да се не може премостити фикцијом о постојању једнакости.“ (стр. 67)

Са питања настанка и експанзије Минклер прелази на питање консолидације империје. Тај прелазак из експанзије у консолидацију он назива „августовски праг“. Тек након тога може се рећи да нека сила постаје империја у пуном смислу те речи. „Августовски праг, дакле, означава скуп радикалних реформи којима империја завршава своју експанзионистичку фазу и ступа у фазу континуираног трајања.“ (стр. 100) Дакле, ако су у стварању империје кључну улогу играле економска и војна моћ, сада је нагласак на политичкој и идеолошкој моћи. Минклер у складу са тим закључује да за стабилност и трајање америчке империје ни су од пресудног значаја ни производне способности америчке привреде ни систем америчких војних база, већ способност управљања токовима капитала у светској привреди, одређивање вредности светских валута у односу на долар и одређива-

ње ритма светске привреде кроз иновације. Средства која САД при томе користе су: контрола над Светском банком и Светском трговинском организацијом, као и привлачност америчких истраживачких института.

Аутор наводи да ни једна империја која није улагала у инфраструктуру своје периферије није била дугог века. Прелазак „августовског прага“ значи прелазак са експлоататорског на цивилизаторски однос центра према периферији. Како империје у оквиру себе обједињују различита подручја, тако у њој увек постоје противречности. Оне противречности које могу довести до сукоба међу државама империје морају решавати унутар себе, а да при томе саме не пропадну. У том смислу империје стално морају рачунати са игром различитих извора моћи. Логика империје захтева да се у различитим околностима употребљава некада једна, а некада друга врста моћи. Недостатак војне моћи може се компензовати рецимо идеолошком моћи. У вези са изворима моћи, Минклер дефинише империјалне циклусе. Политичке заједнице пролазе кроз више циклуса уздицања и пропадања, а број циклуса и дужина трајања горњег циклуса зависе од способности политичке елите. Колико ће дуго нека империја остати у горњем сегменту циклуса зависи од тога да ли ће изостанак

једног извора моћи умети да компензује употребом другог.

Такође, империја ако жели да опстане мора на неким основама оправдати своје постојање и свој поредак. Као оправдање империје најчешће се наводи мир који она ствара и гарантује. Од овога по Минклеру, ни америчка империја није изузетак. Међутим, империје се никад не оправдавају само помоћу мира, него свака империја прокламује и неку мисију. „Све дуготрајне империје као циљ и оправдање свог постојања изабрале су задатак, односно мисију, која у први план ставља космолошки и историјско-религијски значај империје.“ (стр. 115) Мисија се примењује на људе у оквиру империје, а пре свега центра и представља својеврсну аутосугестију елита. Минклер не прихвата подвођење мисије под марксистичку теорију идеологије. Свест о мисији не може се објаснити непосредним материјалним интересима империјалних актера. Она намеће дужности према пројекту који превазилази појединачне интересе. Аутор такође тврди да се кроз империјалну мисију самооправдање неке империје на крају претвара у њену самосакрализацију. Да би добила статус неизбежности империјална мисија посеже за светошћу која превазилази дневно-политичке потребе. Империје за себе траже ванвременско важење без

обзира да ли се ради о повратку у златно доба и спречавању пропадања или о убрзавању историје и ширењу напретка. Минклер показује да су главне тачке на којима почива америчка мисија тржишна привреда, демократија и људска права, при чему наглашава да када се императиви америчке мисије сукобе са безбедносним и економским императивима превагу односе ови други. Такође, свака империја трпи напетост између императива мисије и императива самоодржања. Код демократске империје дужности према мисији се схватају озбиљније него код аутократских империја. Аутор тврди да самосакрализација империје има и другу страну медаље, јер изазива антиимперијалну реакцију која такође посеже за религиозном реториком и сакрализацијом антиимперијалне борбе.

Империје се, тврди Минклер, користе и варварским дискурсом да би се самооправдале. То значи да је њихова мисија цивилизаторска, а да иза граница влада хаос. Са друге стране, империја се оправдава и просперитетом, јер она својим жителјима обезбеђује благостање.

Након образлагања империјалне консолидације и оправдања, Минклер прелази на питање краја империја. Пре свега ради се о склоности империје ка претераном ширењу. За одржање империје битно је да се

она повуче из области које јој много не значе и да се ослобађа обавеза прихваћених под одређеним околностима. Другим речима, империјални поредак је утолико стабилнији уколико је мање просторно и уговорно везан. Са империјалним пренапрезањем рачунају и антиимперијални актери, при чему се имају у виду пре свега привредни потенцијали империје и морална схватања њеног становништва. Да би обезбедила доминацију империјална сила гради асиметричну надмоћ. Све док се антиимперијални актери супротстављају империји на симетричан начин они губе, али када и они примењују асиметричне облике борбе имају шансе за успех. Њихова шанса је, сматра Минклер, дуг и исцрпљујући герилски рат, па антиимперијалне снаге постају или партизани или терористи. Они ударају на мир и сигурност које империја тврди да обезбеђује. Антиимперијалисти се у својим акцијама легитимишу национализмом и социјализмом. Аутор тврди да се империја не одриче лако контроле над неким простором. Чак и када је протерана са неког простора она покушава да задржи контролу над токовима капитала, роба, услуга и информација која се теже руши партизанским и герилским ратом. То значи да су данас облици империјалне репресије постали еластичнији и рафиниранији. Аутор показује

да партизански рат често доводи до низа негативних привредних и социјалних последица, те се стога показује као амбивалентан облик антиимперијалне борбе. Међутим, када антиимперијалисти своју борбу правдају очувањем идентитета, економска рачуница губи смисао. Тако се, сматра Минклер, рађа фундаментализам који представља отпор против меке моћи империјалног центра. Када узму оружје и отпочну оружану борбу традиционалисти постају фундаменталисти. У данашње време процес глобализације повећава меку моћ империјалног центра, а то значи да се борба против империје више не може водити на периферији него у центру. Минклер сматра да тако долази до тероризма. Па ипак, без обзира на рањивост империја, крај доба империја још није на помолу. Долази само до промене империјалног поретка. То значи да се од контроле територије иде ка контроли ваздуха и космоса.

У последњем поглављу своје књиге Минклер се бави садашњим поретком у свету, положајем САД и ЕУ. Након распада СССР-а није дошло до успостављања неког облика постимперијалног поретка. Империја се поново враћа на сцену како би обезбедила мир и поредак у просторима нестабилности и безакоња, као и да обезбеди заштиту линија везе између вели-

ких привредних центара. Прво постиже хуманитарним интервенцијама, а друго борбом против тероризма. Минклер уочава морални парадокс пред којим се налази америчка империја. Са једне стране све војне интервенције на периферији и ван ње изводе се из империјалне мисије и представљају луксуз, које империја из економских разлога не може себи приуштити. Она тиме повећава ризик од пренапрегнутости. Са друге стране, неинтервенисање значи напуштање империјалне мисије и губитак подршке либералних интелектуалаца, те према томе и крај империје.

Минклер поставља и питање да ли је могућа демократска империја, те уочава постојање напетости између демократске политике и империје. Аутор сматра да демократске империје више прибегавају војним интервенцијама од ауторитарних. Па ипак, будући да демократска друштва нису ратоборна, многи ратови се воде потајно односно позивањем на лажи и преваре. Лаж и обмана су структурна обавеза империје како би се демократско јавно мњење придобило за империјалне обавезе. „Политика инсценирања и обмана служи премошћавању јаза између демократије и империје.“ (208) Наравно, оваква политика је опасна за демократски поредак. Минкер иде и даље и тврди да демократске империје имају већу потребу за стицањем

плена него аутократске, јер ни су у стању да на дужи рок воде политику која тренутно доноси више штете него користи. Такође, у демократским империјама јавно мњење може одустати од војних интервенција услед великих губитака сопствених војника. Због тога САД у своју војску регрутују све више етничке мањине односно ослањају се на *Private Military Companies* што значи да америчко бирачко тело прихвата опцију да новцем плаћа свој империјални пројекат. Минклер, на основу овога, прихвата тезу да рањивост америчке империје не лежи у спољашњим претњама већ у могућој неспремности народа да подноси трошкове империје. Питање средњерочних трошкова тиме постаје главни проблем.

Са улоге САД Минклер прелази на место које данас заузима ЕУ. Тако он сматра да све веће залагање САД за војне интервенције једним делом представља покушај да се технолошко-војним јачањем очува примат, будући да је ЕУ економски почела претицати САД. Другим речима, ради се о стратегији замена извора моћи од економске ка војној. Одатле Минклер закључује да будућност америчке империје зависи од одлуке Европљана. Разматрајући положај Европе аутор истиче да се она налази суочена са нестабилношћу пост-империјалног простора, са једне, и америчком империјом која не води рачуна

о интересима својих савезника, са друге стране. Дакле, изазов пред којим се налази Европа има две стране. Потребно је одржати односе са САД, а да се при томе не дозволи европска војно-политичка маргинализација. Европа, по Минклеру, у односу према САД мора постати субцентар империјалне политике. На другој страни, Европа мора водити рачуна о својој нестабилној периферији и спречавати нестајање држава и ратове, а да при томе не буде увучена у вир експанзије који не би могла поднети. Аутор сматра да у Европи не да не постоји одговор на овај изазов него да он још увек није ни схваћен. Тако у односу према САД Минклер препоручује да се Европа конституише као јединствено политичко тело. То значи и јачу хијерархију држава унутар ЕУ јер без ње нема заједничког наступа у спољној политици. Мале земље које се томе противе само појачавају амерички утицај на европску политику. Нужност веће интеграције не лежи само у супротстављању америчкој империји него и у потреби стабилизовање европске периферије, јер дешавања на том простору више погађају Европу него САД. Минклер тврди да је због тога битно да политика запада у том простору више не одражава само вољу САД. Осим инсистирања на заједничкој европској спољној и безбедносној политици Мин-

клер предвиђа империјални поредак Европе. Он закључује да европска будућност не може бити осигурана без прихватања империјалног модела.

